

TARİH TETKİKLERİ DERGİSİ

JOURNAL OF HISTORICAL STUDIES

Cilt/Vol.: 1-Sayı/Issue: 2
Aralık 2023/December 2023

Başvuru/Submitted: 14 Kasım 2023/14 November 2023
Kabul/accepted: 27 Aralık 2023/27 December 2023

<https://tarihtetkikleri.com>

DOI Number: 10.5281/zenodo.10436375

Araştırma Makalesi

Altı ayda bir yayınlanan hakemli, tarih dergisi
A refereed history journal published every six months

Batu-Güyük Rekabetinin Dinamikleri ve Altın Orda Hanlığı'nın Egemenliği Üzerindeki Yansımaları*

Altay Tayfun ÖZCAN*

Özet

Moğol Hanlığı Ögedey'in 1241'deki ölümü ile birlikte yeni bir aşamaya geçmişti. Bu yeni aşamanın ruhu birlik ruhu değil, aksine devleti bir bölünmeye doğru götüren yeni bir ruhtu. İki amcaoğlu, Büyük Han Güyük ve Cuçi Ulusunun efendisi Batu'nun 1248'de savaşmak üzere birbirlerine doğru ilerlemeleri, bu yeni ruhun devlete egemen olmasının en temel göstergelerinden birisi oldu. Bazı tarihçiler ilk defa Moğolların bir iç savaşın eşiğine geldikleri bu hadiseyi 1238'deki Batı seferi sırasında iki kuzen arasındaki sorunların bir yansıması olarak görmüşlerdir. Bununla birlikte sürecin yeniden değerlendirilmesi, iki kuzen arasındaki sorunların basit bir kavgadan çok daha fazlası, gerçekte bir egemenlik mücadelesi olduğunu gösterir. Bu mücadele iki kuzen arasındaki bir mücadele değildi. Aslında mücadele Moğol İmparatorluğunun merkezîyetçi yapısı ile ilgiliydi. Güyük merkezîyetçi yapıyı, Batu ise merkezkaç eğilimleri temsil ediyordu.

Bu incelememde, Batu ile Güyük arasındaki sorunları tarihi süreç içerisinde inceleyerek bunun nedenlerini teşhis etmeye çalışacağım.

Anahtar Kelimeler: Moğol İmparatorluğu, Altın Orda Hanlığı, Batu, Güyük, Töregene

The Dynamics of the Batu-Güyük Rivalry and its Reflections on the Sovereignty of the Golden Horde Khanate

Abstract

The Mongol Empire had entered a new phase with the Ögedei's death in 1241. The spirit of this new phase was not a spirit of unity, but rather a new spirit that takes the state towards a disintegration. The advancement of the two cousins, Great Khan Güyük and Batu who was the sovereign of the Cuci Ulus, march towards each other in 1248 was one of the main indicators of the dominance of this new spirit in the state. Some historians have seen this event which brought the Mongols to the brink of civil war for the first time, as a reflection of the problems between the two cousins during the Western campaign in 1238. However a reassessment of the process shows that the problems between them are more than a simple struggle, but in fact a struggle for sovereignty. This struggle was not a struggle

* Bu makale, 25-26 Kasım 2019'da İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi'nde gerçekleştirilen *Uluslararası Altın Orda ve Mirası Sempozyumu*'nda aynı başlıkla sunulan bildirinin genişletilerek güncellenmiş hâlidir.

* Prof. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi ABD. altayfun@gmail.com

between two cousins. In fact the struggle was about the centralised structure of the Mongol Empire. Güyük represented the centralist structure, while Batu represented the centrifugal tendencies.

In this review I will examine the problems between Batu and Güyük in the historical process and I try to identify the causes of this problems.

Keywords: Mongol Empire, Golden Horde Khanate, Batu, Güyük, Töregene.

1248’de Moğolların Büyük Hanı Güyük ve Cuçi Ulusu’nun efendisi Batu, ordularının başında birbirlerine doğru ilerlerken Moğol tarihinde ilk defa bir iç savaş patlak üzereydi. Ancak Batu henüz Ala Kamak dolaylarına gelmek üzereydi ki Güyük, Beşbalık yakınlarında aniden rahatsızlanarak hayatını kaybetti¹. Bu beklenmedik son bir iç savaşa mâni olmuştu. Bununla birlikte hanedan içerisindeki sorunlar ilerleyen dönemde devam edecek, Hülegü ile Berke ve Kubilay ile Arık Böke arasında olduğu gibi yeni çatışma alanlarına kapı aralayacaktı. Fakat bu mücadelelerin hepsi somut birer nedene dayanıyordu. Nitekim Hülegü ve Berke arasındaki sorun büyük oranda Azerbaycan’daki egemenlik ile ilgiliyken Kubilay ile Arık Böke arasındaki mücadele de Büyük Hanlık tahtı ile alakalıydı. Peki, Batu ile Güyük’ü büyük bir iç savaşla burun buruna getiren kavganın nedeni ne idi? Taht mı, yoksa bir toprak parçası mı? Yoksa iki amcaoğlu arasındaki düşmanlık mı?

Pek çok araştırmacı, Batu ile Güyük arasındaki ilişkilerin 1238-1239’da Rusya’da buldukları sırada yaşadıkları bir gerginliğin gölgesinde şekillendirdiği üzerinde durmuştur. Bu kanaatin ortaya çıkmasının temel nedeni *Moğolların Gizli Tarihi*’ndeki gerçekten ikna edici şu kayıttır:

“Kibçah seferinde bulunan Batu, Ogodai Kahan’a bir elçi ile şu haberi yolladı: “Mengü Tanrıdan aldığımız kuvvet ve Kahanımızın haşmeti ile Meget şehrini tahrip ettik, Orusut halkını esir ve köle ettik. Biz, on bir devleti ve bu kadar da halkı kendimize tabi kıldık ve altın dizginleri elimize geçirdik. Bunun üzerine eve dönmek münasebetiyle bir veda ziyafeti tertip etmiş ve büyük bir çadır kurdurarak bir araya toplanmıştık. Diğer komutanlardan daha yaşlı olmam dolayısıyla, herkesten önce bir iki bardak içmiş bulundum. Bu vaziyet karşısında Buri ve Güyük meclisi terk edere atlarına binip uzaklaştılar. Onlar giderken Buri ‘Batu bizimle aynı dereceden olduğu hâlde, nasıl olup ta bizden önce içiyor. Sakallı kadınlara benziyor. Ona ayakla tepmeli, tabanla çiğnemeli’ diyordu. Güyük, ‘Silah taşıyan bu kadınların göğsüne odun parçası atmalı’ diyordu. Elçigidai’in oğlu Harhasun ‘Onlara ağaçtan kuyruk takmalı’ diyordu. Onlar işte bunları söylediler. Yabancı ve düşman halklar arasına gönderilmiş iken ve durumumuz da müphem olduğu halde Buri ile Güyük böyle sözler söyleyerek bizi terk ettiler. Şimdi vaziyeti Hanın tetkikine arz ediyorum”².

Gizli Tarih’in yazarı, anlatısını Güyük’ün Ögedey Kağan tarafından azarlandıklarını ifade ederek sürdürüyorsa da en nihayetinde Güyük herhangi bir cezalandırılmaya tâbi tutulmadı. Ancak bizim için asıl önemli olan şey, kaynaklarda Batu ile Güyük arasındaki ilişkilerin yatıştığını ifade edilmemesidir. Dahası, diğer kaynaklarda iki kuzen arasındaki gerginliğin daha da derinleştiğini gösteren kimi detaylar vardır³. Nitekim *Yuan shi*’deki Sübedey biyografisinin yazarı, Ögedey’in 1241’in sonlarındaki ölümünün ardından 1243’te toplanması planlanan kurultay için Sübedey’in Batu’ya bir haberci göndererek, ailenin en büyüğü olmasından ötürü kurultaya katılması gerektiğini ifade ettiğini, ancak bu isteğinin Batu tarafından geri çevrildiğini belirtir⁴. Batu’nun bu tutumu, takip

¹ V.V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, haz. H.D. Yıldız, TTK yay., Ankara 1990, s.516-517.

² *Moğolların Gizli Tarihi*, çev. A. Temir, TTK yay., Ankara 1995, s.196.

³ Güyük ile Batu arasındaki ilişkilerin gelişim ve mahiyetine dair bk. H. Kim, “A Reappraisal of Güyük Khan”, *Mongols Turks and Others, Eurasian Nomads and the Sedentary World*, eds. R. Amitai and M. Biran, Brill Publishing, Leiden 2005, s.314-320; P. Jackson, “The Dissolution of the Mongol Empire”, *Central Asiatic Journal*, Vol. 22/ 1978, s.198-200; İ.V. Antonov, “Gyuk Velikom Zapadnom Pohode”, *Vestnik Çelyabinskogo Gosudarstvennogo Universiteta, İstoriya*, Vıp. 61/ 2014, s.28-31.

⁴ S Pow – J. Liao, “Subutai: Sorting Fact from Fiction Surrounding the Mongol Empire’s Greatest General (With Translations of Subutai’s Two Biographies in the Yuan Shi)”, *Journal of Chinese Military History*, Vol. 7/ 2018, s.68.

eden üç yıl içerisinde de değişmemiş ve en nihayetinde Güyük 1246'da Batu'nun bulunmadığı bir kurultayda Moğolların Büyük Hanlığı tahtına oturmuştur.

Batu'nun 1246 kurultayına gelmemesi elbette dikkatlerden kaçmayacak kadar önemli bir olaydı. Nitekim Reşidüddin de buna eserinde ayrı bir yer ayırmış, ancak yokluğunu açıktan açığa Büyük Han'a yönelik bir tavır olarak değil de sağlık koşullarındaki sıkıntıları, bilhassa da gut rahatsızlığını öne sürmesiyle izah etmiştir⁵. Reşidüddin'in bu şekilde bir kayıt düşmesi, iki amcaoğlu arasındaki geçmiş sorunları bilmemesinden ötürü, gelmeme gerekçesi olarak ileri sürdüğü bahaneyi yerli yerine oturtamayarak gerçek durum zannetmesinden ileri geliyordu. Nitekim, Moğolların Rusya seferi ile ilgili *Moğolların Gizli Tarihi*'nde kaydedilenlerden çok daha fazlasını bilmesine karşın iki amcaoğlu arasında yaşanan sorunlara nüfuz edememiştir. Şüphesiz ki bu bilgi eksikliği ilgi çekicidir ve belki de kaynak yazarının Moğol dünyasındaki başarılı seferlerde birlik duygusunu köreltmek istememesi, kendi dönemindekilere bir mesaj vermek istemesiyle ilgilidir. Ancak bu zevkli spekülasyonu bir kenara bırakacak olursak sunduğu kayıt bu hâli ile bile çok değerli. *Moğolların Gizli Tarihi*'nde Batu ile Güyük arasındaki sorunlara ilişkin kaydı merkeze aldığımızda, Reşidüddin'in paylaştığı detay çok daha manalı bir hâle gelir. Batu 1246'da dahi Güyük ile yaşadığı sorunların etkisi altındaydı ve Moğolistan'a gitmek konusunda kuvvetli bir çekimserlik içerisindeydi. Bu çekimserliğin, Moğolistan'a gitmesi durumunda kendi emniyetinden şüphe duymasından kaynaklandığı veya Büyük Hanlığa karşı bir tutum takınmasından ileri geldiği yahut her ikisinin de etkili olduğu gibi ihtimaller üzerinde durmak mümkündür. Endişesinin kaynağı ne olursa olsun, Deşt-i Kıpçak'ın efendisi konumundaki Batu 1246'da bir bahane ile de olsa katılmadığı kurultayın neticesi ile yüz yüze gelmiş bulunuyordu. Güyük artık Büyük Han'dı ve Moğol dünyasının en güçlü kişisiydi. Güyük, tahta çıktığı günlerde Batu'nun egemenliğinde bulunan topraklarla ilgili peşpeşe önemli kararlar aldı. Kafkasya, Rusya ve Anadolu gibi, bu sırada Altın Orda nüfuzu altında bulunan topraklar, bu değişimin neticelerini ilk hisseden yerler olacaktı.

1242'de Gürcü Kralı IV. Georgi Laşa'nın ölümünden sonra Gürcistan'ın en güçlü şahsiyeti hâline gelmiş kız kardeşi Rusudan, oğlu David Narin'in Gürcü Kralı olarak tanınması karşılığında Moğollara biat etmiş⁶, ancak 1243'te Anadolu Selçuklu Sultanlığı üzerine yürüyen Baycu'ya gerekli destekte bulunmaması üzerine bir anda hedef hâline gelmişti⁷. Neticede hadiseler Kafkasya'daki en yetkili Moğol komutanı Baycu'nun, David Narin'in yerine bir önceki Gürcü kralı Georgi Laşa'nın gayri meşru oğlu Ulu David'i oturtmasına kadar vardı. Bunu, Rusudan'ın, elçilerini Batu'ya yollaması ve kendisinden yardım istemesi takip etti⁸. Böylesi bir ziyaret, kendi idaresini sağlamlaştırmakla meşgul olan Batu için bulunmaz bir nimetti. Zira böylelikle, Kafkasya meselelerine “burnunu sokan” bir kişi değil, Kafkasya'ya “davet edilen” bir kişi hâline geliyordu. Kafkasya'yı babasının mirası sınırları içerisinde gören bir kişi için Rusudan'ın talebi, geri tepilecek bir fırsat değildi.

Neticede hadiseler David Narin'in Batu'nun desteği ile Gürcistan tahtına yerleşmesine kadar vardı. 1245'te David Narin adına kesilen sikkeler, 1243'te başlayan bu hâlin iki yıl boyunca bozulmadan devam ettiğini gösterir⁹. Batu'nun Kafkasya'da David Narin ve annesi Rusudan üzerinden sergilediği bu gövde gösterisi, aralarında Şahanşah, Avak, Gag hâkimi Vahram ve Heret'i idarecisi

⁵ Rashiduddin Fazlullah, *Jami'u't Tawarikh: Compendium of Chronicles, A History of the Mongols*, Part Two, English Translation and Annotation by W.M. Thackston, ed. Ş. Tekin – G.A. Tekin, Harvard University Department of Near Eastern Languages and Civilization, Cambridge 1999, s.392. Alaaddin Ata Melik Cüveynî'nin bu hususta sessiz kalması manidardır. Bk. *Genghis Khan the History of the World Conqueror* by Ala-ad-Din 'Ata-Malik Juvaini, translated from the text of Mirza Muhammad Qazvini by J.A. Boyle, Manchester University Press, Manchester 1997, s.249; Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihangüşa*, çev. M. Öztürk, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1999, s.228.

⁶ Müverrih Kirakos, *Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar*, müt. Edvar Dulaurier, haz. G. Solmaz, Elips Kitap, Ankara 2009, s.41.

⁷ Müverrih Kirakos, *Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar*, s.54.

⁸ Müverrih Kirakos, *Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar*, s.55.

⁹ A.G. Kapanadze, *Gruzinskaya Numizmatika*, Akademii Nauk SSSR, Moskva 1955, s.74, 79.

Şota gibi Kafkasya'daki diğer pek çok hâkimin Batu'nun yanına gitmesi ile daha da sağlamlaştı¹⁰. Gürcistan'daki vaziyeti domine ettiği günlerde Batu, aynı zamanda Şerafeddin adlı memuru vasıtasıyla Kafkasya'da vergi de topluyordu¹¹. Kafkasya'da Altın Orda gücü bu şekilde sarsılmaz bir vaziyet alırken, 1246'da Güyük'ün Kağan olmasıyla bu durum bir anda değişti. Zira yeni Büyük Han Gürcistan'ı temsilen Moğolistan'a gelmiş David Narin ve Ulu David'den ilkini tahttan azlederek Gürcistan'ın idaresini ikincisine, Ulu David'e verdi¹². Bu karar ile Batu'nun bölgedeki egemenliği bir anda hiç seviyesine inmiş oluyordu. Bunu, Güyük'ün, Elçigiday adlı bir görevlisini görünürde sayım yapmak, ancak gerçekte Batu'nun bölgedeki memurlarını çıkarmakla vazifelendirerek Kafkasya'ya göndermesi takip etti. El-Ömerî'nin kayıtları bu noktada gayet açıktır: “O (=Güyük) Elçigiday adlı emirini Batu'nun vergi görevlilerini tutuklayarak kendisine (=Güyük'e) göndermesi emri ile Batu'nun hâkimiyetindeki Arran ve diğer bölgelere gönderdi. Bunu duymaları üzerine Batu'nun memurları hadiseleri Batu'ya haber verdiler ve ne yapmaları gerektiğine karar vermesini istediler. Güyük'ün yanından yola çıkan Elçigiday, Batu'nun, memurlarına cevabının gelmesinden önce buraya geldi, onları tutuklattı ve onları Güyük'e göndermek üzere prangaya vurdu”¹³. Batu'nun memurlarının Kafkasya'dan çıkarılması kararının bir benzeri de Horasan ve İran'da sahneleniyordu. Nitekim Batu'nun vergi memuru Şerafeddin'in ölümünden sonra Batu'nun buradaki haklarını takip edecek bir bitikçi bile atanamamıştı¹⁴.

1246 kurultayında Güyük'ün Batu'ya yönelik aldığı bir diğer karar ise Anadolu ile ilgiliydi. Yeni Büyük Han, 1243'te Köseadağ muharebesinin ardından Anadolu Selçuklu Sultanlığı elçilerinin sulh görüşmelerini yapmak üzere huzuruna geldikleri Batu tarafından Anadolu'daki en yetkili kişi kılınan Şerafeddin'i¹⁵ azledip idamına hükmediyor¹⁶, yerine Tercüman Bahaeddin'i atarken, Sultanlık makamını da II. İzzeddin Keykavus'tan alıp 1246 kurultayına katılmak üzere Moğolistan'a gelmiş bulunan¹⁷ Kılıç Arslan'a veriyordu¹⁸. Bu değişiklik kararına değinen Bar Habraeus, Güyük'ün kararını, Şemseddin İsfahanî ile ilgili olarak kendisine ulaşan şikâyetlere bağlar, ancak bunlar

¹⁰ R.G. Bedrosian, *The Turco-Mongol Invasions and the Lords of Armenia in 13th-14th Centuries*, Unpublished PhD. Dissertation, Colombia University, Colombia 1979, s.192. Ancak söz konusu ziyaretler adı geçen prenslerin tamamının bundan sonraki dönemlerde de Batu'ya sadık kaldıklarını göstermez. Nitekim bunlardan Avak ve Vahram hayatları boyunca Büyük Hanlık politikalarına bağlı kalacaklardır. Bk. B. Dashdondog, *The Mongols and the Armenians (1220-1335)*, Brill Publishing, Leiden 2011, s.94.

¹¹ G. Lane, “Argun Aka: Mongol Bureaucrat”, *Iranian Studies*, Vol. 32/ 4, 1999, s.461; P. Jackson, “The Dissolution of the Mongol Empire”, s.215.

¹² Müverrih Kiragos, *Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar*, s.62; Fr. Iohannes de Plano Carpini, “Ystoria Mongalorum Quos Nos Tartaros Appelamus”, *Sinica Franciscana*, Vol. I (Itinera et Relationes Fratrum Minorum), Collegit, ad fidem codicum redegit et ad notavit P. Anastasius van den Wyngaert, Quaracchi-Firenze 1929, s.87-88; Plano Carpini Johannes, *Tatarlar Olarak Andığımız Moğolların Tarihi*, Latince Aslından Çeviren ve Notlandıran A.T. Özcan, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2022, s.118. Ayrıca bk. Dashdondog, *The Mongols and the Armenians*, s.92. David Narin, bu kararın hilafına olarak memleketine döndükten sonra annesinin ikamet ettiği Suanet'e çekilerek Ulu David'ten bağımsız bir idare tesis etmiştir. Bk. Müverrih Kiragos, *Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar*, s.63.

¹³ “İz Soçinenie Ibn Fadllallah el-Omari”, *Sbornik Materilaov, Otnoşyaşçihşya k İstorii Zolotoy Ordi*, T.I, V. Tizengauzen, Sanktpeterburg 1884, s.244-245. Bu kaydın alternatif bir çevirisi için bk. Şihabeddin b. Fazlulah el Ömerî, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, Çeviri ve Notlar A. Batur, Selenge yay., İstanbul 2019, s.67. Hadiselerle ilgili olarak ayrıca bk. G. Lane, *Early Mongol Rule in Thirteenth Century in Iran*, Routledge-Curzon Press, London 2003, s.66.

¹⁴ Şerafeddin'in Batu adına iş görmesine ve ölümünden sonra yerine atama yapılmamasına dair bk. *Genghis Khan the History of the World Conqueror*, s.487, 508-509, 534, 538.

¹⁵ Şemseddin İsfahanî'nin Batu'nun yarlığı ile iş görmesine dair bk. Ibn Bibi, *El-Evâmürü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, çeviren M. Öztürk, TTK yay., Ankara 2014, s.513. Ayrıca bk. O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, s.478-479; M. Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, Birleşik yay., Ankara 2010, s.68-69; S.N. Yıldız, *Mongol Rule in Thirteenth Century Seljuk Anatolia: The Politics of Conquest and History Writing 1243-1282*, Ph. D. Dissertation, The University of Chicago 2006, s.188-190.

¹⁶ Ibn Bibi, *El-Evâmürü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, s.546-547.

¹⁷ Kılıç Arslan ve maiyetinin Moğolistan'a gitmelerine dair bk. Ibn Bibi, *El-Evâmürü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, s.527, 529. Ayrıca bk. Yıldız, *Mongol Rule in Thirteenth Century Seljuk Anatolia*, s.201-202.

¹⁸ Ibn Bibi, *El-Evâmürü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, s.546; *Genghis Khan the History of the World Conqueror*, 257; Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihangüşa*, s.233; Rashiduddin Fazlullah, *Jami'u't Tawarikh*, s.394; Gregory Abül-Farac (Bar Habraeus), *Abül-Farac Tarihi*, Cilt II, Süryaniceden İngilizceye Çeviren, E.A. Wallis Budge, Türkçeye Çeviren Ö.R. Doğrul, TTK yay., İstanbul 1999, s.548; Ebü'l Ferec ibnü'l İbrî, *Târihu Muhtasari'd Düvel*, çev. Ş. Yaltkaya, TTK yay, Ankara 2011, s.22. Ayrıca bk. O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.483, 484; M. Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, 73-74; S.N. Yıldız, *Mongol Rule in Thirteenth Century Seljuk Anatolia*, s.163-164, 206.

hakkında bir malumat vermez. Buna mukabil İbn Bibi'nin ifadeleri, bu şikâyetin, Selçuklu veziri Şemseddin İsfahani'nin “*saltanata geçirdiği ve emrine aldığı yeni Sultan'ı (=İzzeddin Keykâvus) tahta oturturken Han'ın emrini almama*”sıyla ilgili olduğunu belirtmektedir¹⁹. Oysa ki, yukarıda da gösterildiği üzere, Şemseddin İsfahânî ve II. İzzeddin Keykâvus'un idaresi Batu'nun *yarlığı* ile iş görmelerinden ötürü meşru bir zemine sahipti²⁰. Ancak bu meşru durum, öyle görünüyor ki Güyük'ün nezdinde geçersizdi. Bu bakış açısı, daha önce Sara Nur Yıldız'ın Anadolu Selçuklu Sultanlığı'ndaki meselelerle ilgili olarak dikkati çektiği üzere²¹, Reşidüddin'in Güyük'ün tahta çıktığı sıradaki hâl ile ilgili tasvirlerine de uygunluk arz eder: *Kağan'ın ölümünden sonrasından beri hanedandan her bir kimse kontrolsüz hareketlere girişmiş, imparatorluğa karşı senetler düzenlemiş ve herkese payzalar ihsan etmişlerdir. Bununla ilgili bir soruşturma yapılmıştır. Yosun ve yasak'ın dışında kalanlar kepaze edilmiş ve utanç verici bir şekilde boyunlarından asılmışlardır. Her bir yarlık geri alınmış ve kim düzenlemişse onun önüne konmuştur*²².

Batu'nun *yarlığının* geçersiz kılındığı, daha doğrusu kanunsuz görüldüğü bu ortamda Gürcü Kralı David Narin ve Şemseddin İsfahânî gibi hukuk dışı bir idare sürdüğü değerlendirilen bir diğer kişi daha vardı. O da Rusya'daki Moğol egemenliğini temsil etmek üzere Moğolistan'da bulunan Batu'nun “*Sen Rus knezleri ve Rus halkı arasında en büyüğü olacaksın*”²³ sözleriyle Büyük Knezliğe tayin ettiği Yaroslav Vsevolodoviç'ti. Dahası o, Şemseddin İsfahânî gibi uzakta da değil, Güyük'ün Büyük Han seçtiği Kurultayda Rusya'yı temsil etmek üzere Moğolistan'da bulunuyordu. Onun sonu, Plano Carpinili Johannes ve İpatiev kroniğinin yazarının aktardığı kadarıyla Güyük'ün annesini ziyareti sırasında zehirlenmek suretiyle gerçekleşti²⁴. Bu beklenmedik son üzerine eğilen pek çok bilim adamı Yaroslav'ın akıbetini kaynaklarda aktarıldığı şekliyle bir suikast olarak kabul etmiş²⁵, ancak bunun nedeni ile ilgili farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bunlar arasından bilhassa Yaroslav'ın Güyük ile Batu arasındaki geçmiş kötü ilişkilerin kurbanı olduğu ve Büyük Han'ın Knezi zehirleterek Batu'ya “*sessizce bir ders vermek istedi*”ği şeklindeki görüş genel bir kabul görmüştür²⁶. Buna mukabil Plano Carpinili Johannes'in ifadelerine bakıldığında Yaroslav'ın zehirlenmesinin iki amcaoğlu arasındaki münasebetlerden çok, ülke idaresi ile alakalı olduğu görülür.

Plano Carpinili Johannes Yaroslav'ın öldürülmesini Moğolların, Yaroslav'ın “*topraklarına serbestçe ve tamamen hâkim olabilme*” isteklerine bağlar ve hemen ardından da Güyük'ün, Yaroslav'ın oğlu Aleksandr'a elçi göndererek “*babasının topraklarını ona bahşetmek*” üzere yanına

¹⁹ Gregory Abül-Farac (Bar Habraeus), *Abül-Farac Tarihi*, s.548; İbn Bibi, *El-Evâmürü'l-Alâ'iyye fi'l-Umürü'l-Alâiyye*, s.546-547. Ayrıca bk. M. Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, 73; S.N. Yıldız, *Mongol Rule in Thirteenth Century Seljuk Anatolia*, 164.

²⁰ İbn Bibi, *El-Evâmürü'l-Alâ'iyye fi'l-Umürü'l-Alâiyye*, s.513.

²¹ S.N. Yıldız, *Mongol Rule in Thirteenth Century Seljuk Anatolia*, s.207.

²² Rashiduddin Fazlullah, *Jami'u't Tawarikh*, s.393.

²³ “Lavrent'evskaya Letopis'”, *Polnoe Sobranie Russkikh Letopisey*, İzdannoe Arheografiçeskoyu Komissieyu Akademii Nauk SSSR, Tom Perviy, Leningrad 1926, 470.

²⁴ Fr. Iohannes de Plano Carpini, “Ystoria Mongalorum”, s.121; Plano Carpinili Johannes, *Tatarlar Olarak Andığımız Moğolların Tarihi*, s.124-125; “İpatievskaya Letopis'”, *Polnoe Sobranie Russkikh Letopisey*, İzdannoe Arheografiçeskoyu Komissieyu, Tom Vtoroy, Sanktpeterburg 1843, s.185; “Galitsko-Volinskaya Letopis'”, podgotovka teksta, perevod i kommentariy O.P. Lihaçevoy, *Pamyatniki Literaturi Drevney Rusi XIII veka*, İzdatel'stvo Hudojettvennaya Literatura, Moskva 1981, s.314-315. Ayrıca bk. V.İ. Staviskiy, “İstoriya Mongalov Plano Karpini i Russkie Letopisi'”, *Drevneyšie Gosudarstva na Territorii SSSR*, red. A.P. Novosel'tsev, İzdatel'stvo Akademii Nauk, Moskva 1991, s.202; M. Isoaho, *The Image of Aleksandr Nevskiy in Medieval Russia: Warrior and Saint*, Brill Publishing, Leiden 2006, s.93; A.V. Ekzemplyarskiy, *Velikie i udel'nie knyaz'ya severnoy rusi v tatarskoy period s 1238 po 1505 g.*, Tom I, Sanktpeterburg 1889, s.18.

²⁵ Bk. A.V. Ekzemplyarskiy, *Velikie i Udel'nie Knyaz'ya Severnoy Rusi*, 18; J.L. Fennell, *The Crisis of Medieval Russia 1200–1304*, Longman Press, London 1990, s.101; V.A. Kuçkin, *Formirovanie Gosudarstvennoy Territorii Severo-Vostochnoy Rusi v X-XIV vv.*, İzdatel'stvo Nauka, Moskva 1984, s.111; V.A. Kuçkin, “K Biografii Aleksandra Nevskogo”, *Drevneyšie Gosudarstva na Territorii SSSR*, Akademii Nauk SSSR, Moskva 1986, s.77; A.N. Kirpiçnikov, “Aleksandr Nevskiy: Mejdu Zapadom i Vostokom”, *Voprosi İstorii*, Tom. 11–12/ 1996, s.115; O.V. Tvorogov, *Drevnyaya Rus' Sobitiya i Lyudi*, İzdatel'stvo Nauka, Sanktpeterburg 2001, s.51.

²⁶ A.N. Nasonov, *Mongol i Rus' İstoriya Tatarskoy Politiki na Rusi*, İzdatel'stvo Akademii Nauk, Moskva–Leningrad 1940, s.31-32; G. Vernadsky, *Moğollar ve Ruslar*, çev. E.B. Özbilen, Selenge yay., İstanbul 2007, s.178. Bu hususta daha başka değerlendirmeler de vardır. Bunları Yaroslav'ın ölümü özelinde kaleme aldığım bir başka makalede detayları ile değerlendireceğim. O zamana kadar: A.T. Özcan, *Moğol–Rus İlişkileri (1223–1341)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2022, s.200-202.

çağırmasından bahseder²⁷. Bu nokta bence mevzunun odak noktasıdır. Zira, 1243'te Batu'nun, Yaroslav'a “*Sen Rus knezleri ve Rus halkı arasında en büyüğü olacaksın*”²⁸ sözleri ile Kuzey Rusya'nın idare yetkisini teslim ettiği dönem bitmiş, yerini, Rus knezinin varisinin veya daha doğrusu varislerinin bizzat Güyük tarafından “toprakların bahşedilmesi” için çağrıldığı yeni bir dönem almıştır. Bu açıdan bakıldığında Johannes'in kaydı, Güyük'ün sadece Rusya ile ilgili olarak değil, aynı zamanda Anadolu ve Kafkasya ile ilgili kararlarının gerekçesini de gösterir. Güyük, aldığı kararlarla Batu'nun, üzerinde egemenlik kurduğu toprakları doğrudan merkezî idarenin hükmü altına almaya çalışıyor, İmparatorlukta yapısal bir değişikliğe gidiyordu. Bu tutumunu da yine ikisi arasındaki geçmiş kötü ilişkilere bağlamak mümkündür. Oysa ki Güyük'ün düzenlemelerinin hedefinde sadece Batu değil, hanedandan daha başka kimseler de vardı ve bu durum, takip ettiği siyasetin sadece Batu özelinde olmadığını, bütün Moğol İmparatorluğu'nu içine aldığını göstermektedir. Mesela 1246'da tahta oturmasından hemen sonra, önce amcası Temüğe'yi ortadan kaldırmış ve bunu annesi Töregene'nin çevresindeki güç odağını yok etmesi takip etmiştir. Ancak Güyük'ün bu bağlamda en cüretkâr hamlesi Çağatay Ulusunun başındaki Kara Hülegü'yü azlederek yerine Yesü Möngke'yi getirmek olmuştur²⁹. Bu kararı ile babasının bile uyduğu Cengiz'in vasiyetini çiğnemiş oluyordu. Zira Kara Hülegü Cengiz Han tarafından Çağatay Ulusunun halefi olarak belirlenmiş, Çağatay ve Ögedey de bu karara uymuşlardı³⁰. Dolayısıyla bu kararlara bakıldığında Güyük'ün Batu'ya karşı takip ettiği siyaset sadece Batu ile ilgili değil, daha genel, Büyük Hanlık ile Uluslar arasındaki ilişkilerle ilgiliydi ve Batu burada sadece diğerleri gibi bir figürdü. Ancak en önemli figürdü. Zira Güyük, Cuçi Ulusu meselesini Çağatay meselesi gibi hanedanın başındaki kişiyi azletmekle çözmek yolunu tutmamış, tutamamıştı.

Artık bu noktada Güyük'ün takip ettiği siyasetin Batu özelinde bir siyaset olmadığı, aksine İmparatorluğun genelini alakadar eden bir girişim olduğunu açık bir şekilde söylemek mümkündür. Güyük, merkez idareyi güçlendirmeye ve Cengiz'in oğullarının soyunun idaresindeki ulusları sadece onlara yurtluk olarak verilen alanla sınırlandırmaya çalışıyordu. Bununla birlikte Ögedey zamanında kendisini gösteren benzer eğilimler, Güyük'ün, bu siyasetin yaratıcısı değil, sadece devam ettiricisi olduğunu gösterir. Mesela Reşidüddin, Ögedey'in, Tuluy'un ölümünden sonra Tuluy ailesinin idaresindeki orduyu kendi evladı Köten'in komutası altına vermeye yeltendiğini, ancak bunun Tuluy soyu tarafından memnuniyetsizlikle karşılandığını ifade eder³¹. Aynı şekilde Ögedey, Çağatay'ın kontrolündeki bölgede de Yalavaç ailesinin eliyle kontrol sağlamaya çalışıyordu³².

²⁷ Fr. Iohannes de Plano Carpini, “Ystoria Mongalorum”, s.121-122; Plano Carpini Johannes, *Tatarlar Olarak Andığımız Moğolların Tarihi*, s.125.

²⁸ “Lavrent'evskaya Letopis”, s.470.

²⁹ *Genghis Khan the History of the World Conqueror*, s.255; Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihangüşa*, s.232; Rashiduddin Fazlullah, *Jami'u't Tavarikh*, s.372, 393. Güyük'ün söz konusu kararları ve bunun, Güyük'ün iktidarı açısından önemine ilişkin bk. Kim, “A Reappraisal of Güyük Khan”, 326-328. Ayrıca bk. T. May, Moğol İmparatorluğu, çev. Ü.E. Uysal, Kronik Kitap yay., İstanbul 2021, s.192-193. Ç. Kaya'nın ise farklı bir değerlendirmesi bulunmaktadır. Bk. Ç. Kaya, “Moğol Tarihinde Temüğe Otçigin'e Dair Notlar”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, S. 37, 2022, s.308-309.

³⁰ M. Biran, “Cengiz Han'ın İstilasından Timur'un Yükselişine Orta Asya'da Moğollar: Ögedey ve Çağatay Soyunun İdareleri”, çev. A.T. Özcan, *İç Asya Tarihi Cengizliler Çağı*, Haz. N. Di Cosmo, A.J. Frank ve P.B. Golden, Kronik kitap yay., İstanbul 2022, s.103.

³¹ Rashiduddin Fazlullah, *Jami'u't Tavarikh*, 282, 387.

³² Çağatay mülkünün Büyük Hanlık karşısındaki konumuna dair bk. P.D. Buell, *Tribe, Qan and Ulus in Early Mongol China: Some Prolegomena to Yuan History*, PhD. Dissertation, University of Washington 1977, s.147-149; P.D. Buell, “Sino-Khitan Administration in Mongol Bukhara”, *Journal of Asian History*, Vol. 13/ 2, 1979, s.145-147; T.T. Allsen, “Sharing out the Empire: Apportioned Lands under the Mongols”, *Nomads and the Sedentary World*, ed. A.M. Khazanov – A. Wink, Curzon Press 2001, s.177-178; M. Biran, M. Biran, “Cengiz Han'ın İstilasından Timur'un Yükselişine Orta Asya'da Moğollar”, s.101-102.

Bu siyaset Ögedey'in ölümünden sonra naibe Töregene zamanında da devam ettirilmiş ve gerek Kafkasya'da³³ ve gerek Horasan'da³⁴ merkez idare, yani Büyük Hanlık idaresi güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu tarihi sürece bakıldığında, Güyük'ün takip ettiği siyasetin, Batu ile aralarındaki geçmişteki geçimsizliklerden çok Ögedey zamanında başlayan Büyük Hanlığın üstün konumu ile Ulusların devletleşme aşamasına doğru yönelen tutumları arasındaki gerilimden doğan ve Büyük Hanların Ulusları dizginlemeye çalışan siyasetinin neticesi olduğu görülmektedir. Fakat Güyük'ün bu siyaseti babasına göre biraz daha cüretkâr ve aceleci bir karakter ile takip ettiği bir gerçektir. 1238'deki toplantıda Batu ile arasının açılmasına neden olan da belki bu aceleci ve aniden parlayan, uyumsuz yönü ile ilgiliydi.

Netice olarak Güyük ile Batu arasında Anadolu, Kafkasya ve Rusya özelinde yaşanan sorun, iki kuzen arasındaki geçmiş ilişkilerden çok Büyük Hanlığın merkezîyetçi siyasetinin Güyük tarafından aceleci ve cüretkâr bir şekilde takip edilmesiyle ilgili olduğu görülmektedir. Güyük, Cuçi Ulusu ile ilgili siyasetini belki Batu'yu azletmekle, tıpkı Çağatay Ulusunda yaptığı gibi, giderebilirdi. Bununla birlikte karşısındaki kişi, hem çok uzakta yer alan hem de sadece Deşt-i Kıpçak ve Rusya'da değil, aynı zamanda Kafkasya ve Anadolu'dan Suriye sınırlarına değin büyük bir güce sahip olduğu zamanının kaynak yazarları tarafından dile getirilen³⁵ birisiydi. Bundan ötürü de Güyük "Batu sorunu"nu tam olarak halledebilmesinin yolunun çok aşamalı bir süreçten geçtiğini biliyordu. Bunun ilk aşamasını 1246'daki kararları ile almıştı. 1248'de sefere çıkması ise kararının ikinci aşamasıydı. Güyük, Batu üzerinde bir zafer kazanmadan, bölgesinde bağımsız bir İmparatorluk gibi kendisini gösteren Altın Orda meselesine bir nihayet veremeyeceğini biliyordu³⁶. Batu ile birbirlerine doğru ilerlerken karşı karşıya gelmek üzere olan aslında kendileri değil, Moğol İmparatorluğu'nun merkezî yapısı ile ulusların merkezkaç eğilimleriydi.

³³ Bölgedeki Büyük Hanlık temsilcisi olan Argun Aka adına kesilen sikkeler için bk. M.A. Seyfeddin, "Moneti s Nadpis'yu Ulug Mangıl Ulus-Bek", *Numizmatika i Epigrafika*, IX/ 1971, s.117; T.T. Allsen, *Mongol Imperialism: The Policies of the Grand Qan Möngke in China, Russia and the Islamic Lands 1251-1259*, University of California Press, Berkeley 1987, s.176-177; G. Lane, "Argun Aka", s.461.

³⁴ Argun'un Horasan'daki faaliyetlerine ilişkin bk. P.D. Buell, *Tribe, Qan and Ulus*, s.161-163; P. Jackson, "The Dissolution of the Mongol Empire", s.213, 215.

³⁵ Batu'nun bu yıllardaki konumuna dair bk. *Genghis Khan the History of the World Conqueror*, 267; Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihangüşa*, s.239; Müverrih Kiragos, *Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar*, s.65-66. Ayrıca bk. Jackson, "The Dissolution of the Mongol Empire", 201; Kim, "A Reappraisal of Güyük Khan", 329.

³⁶ Joseph Fletcher da Güyük'ün Batu sorununu çözmesi için bir muharebeye ihtiyacının olduğunu ifade etmiştir. Ancak yazara göre Güyük'ün Batu ile sorununun temelinde, Büyük Hanlık tahtı üzerindeki meşruiyet meselesi vardı. Bk. J. Fletcher, "The Mongols Ecological and Social Perspectives", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, Vol. 46/ 1, 1986, s.38.

Bibliyografya**Kaynaklar**

Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihangüşa*, çev. M. Öztürk, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1999.

Ebü'l Ferec ibnü'l İbrî, *Târîhu Muhtasari'd Düvel*, çev. Ş. Yaltkaya, TTK yay, Ankara 2011.

Fr. Iohannes de Plano Carpini, “Ystoria Mongalorum Quos Nos Tartaros Appelamus”, *Sinica Franciscana*, Vol. I (Itinera et Relationes Fratrum Minorum), Collegit, ad fidem codicum redegit et ad notavit P. Anastasius van den Wyngaert, Quaracchi–Firenze 1929, s.27-130.

“Galitsko-Volinskaya Letopis”, podgotovka teksta, perevod i kommentariy O.P. Lihaçevoy, *Pamyatniki Literaturı Drevney Rusi XIII veka*, İzdatel'stvo Hudojetvennaya Literatura, Moskva 1981.

Genghis Khan the History of the World Conqueror by Ala-ad-Din 'Ata-Malik Juvaini, translated from the text of Mirza Muhammad Qazvini by J.A. Boyle, Manchester University Press, Manchester 1997.

Gregory Abül-Farac (Bar Habraeus), *Abül-Farac Tarihi*, Cilt II, Süryaniceden İngilizceye Çeviren, E.A. Wallis Budge, Türkçeye Çeviren Ö.R. Doğrul, TTK yay., İstanbul 1999.

“İpatievskaya Letopis”, *Polnoe Sobranie Russkih Letopisey*, İzdannoe Arheografiçeskoyu Komissieyu, Tom Vtoroy, Sanktpeterburg 1843.

“İz Soçinenie Ibn Fadllallaha el-Omari”, *Sbornik Materilaov, Otnosyaşçihsysa k İstorii Zolotoy Ordı*, T.I, V. Tizengauzen, Sanktpeterburg 1884, s.207-251.

“Lavrent'evskaya Letopis”, *Polnoe Sobranie Russkih Letopisey*, İzdannoe Arheografiçeskoyu Komissieyu Akademii Nauk SSSR, Tom Perviy, Leningrad 1926.

Moğolların Gizli Tarihi, çev. A. Temir, TTK yay., Ankara 1995.

Müverrih Kiragos, *Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar*, müt. Edvar Dulaurier, haz. G. Solmaz, Elips Kitap, Ankara 2009.

Plano Carpinili Johannes, *Tatarlar Olarak Andığımız Moğolların Tarihi*, Latince Aslından Çeviren ve Notlandıran A.T. Özcan, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2022.

Rashiduddin Fazlullah, *Jami'u't Tawarikh: Compendium of Chronicles, A History of the Mongols*, Part Two, English Translation and Annotation by W.M. Thackston, ed. Ş. Tekin, G.A. Tekin, Harvard University Department of Near Eastern Languages and Civilization, Cambridge 1999.

Şihabeddin b. Fazlulah el Ömerî, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, Çeviri ve Notlar A. Batur, Selenge yay., İstanbul 2019.

Araştırmalar

ALLSEN, T.T., “Sharing out the Empire: Apportioned Lands under the Mongols”, *Nomads and the Sedentary World*, ed. A.M. Khazanov – A. Wink, Curzon Press 2001 , s.172-190.

ALLSEN, T.T., *Mongol Imperialism: The Policies of the Grand Qan Möngje in China, Russia and the Islamic Lands 1251-1259*, University of California Press, Berkeley 1987.

ANTONOV, İ.V., “Gyuk Velikom Zapadnom Pohode”, *Vestnik Çelyabinskogo Gosudarstvennogo Universiteta, İstoriya*, Vıp. 61/ 2014, s.26-33.

BARTHOLD, V.V., *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, haz. H.D. Yıldız, TTK yay., Ankara 1990.

BEDROSIAN, R.G., *The Turco-Mongol Invasions and the Lords of Armenia in 13th-14th Centuries*, Unpublished PhD. Dissertation, Colombia University, Colombia 1979.

- BIRAN, M., “Cengiz Han’ın İstilasından Timur’un Yükselişine Orta Asya’da Moğollar: Ögedey ve Çağatay Soyunun İdareleri”, çev. A.T. Özcan, *İç Asya Tarihi Cengizliler Çağı*, Haz. N. Di Cosmo, A.J. Frank ve P.B. Golden, Kronik kitap yay., İstanbul 2022, s.100-132.
- BUELL, P.D., “Sino-Khitan Administration in Mongol Bukhara”, *Journal of Asian History*, Vol. 13/ 2, 1979, s.121-151.
- BUELL, P.D., *Tribe, Qan and Ulus in Early Mongol China: Some Prolegomena to Yuan History*, PhD. Dissertation, University of Washington 1977.
- DASHDONDOG, B., *The Mongols and the Armenians (1220-1335)*, Brill Publishing, Leiden 2011.
- EKZEMPLİYARSKİY, A.V., *Velikie i udel’nye knyaz’ya severnoy rusi v tatarskoy period s 1238 po 1505 g.*, Tom I, Sanktpeterburg 1889.
- ERSAN, M., *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, Birleşik yay., Ankara 2010.
- FENNELL, J.L., *The Crisis of Medieval Russia 1200–1304*, Longman Press, London 1990.
- FLETCHER, J., “The Mongols Ecological and Social Perspectives”, *Harvard Journal of Asiatic Studies*, Vol. 46/ No.1, 1986, s.11-50
- ISOAHO, M., *The Image of Aleksandr Nevskiy in Medieval Russia: Warrior and Saint*, Brill Publishing, Leiden 2006.
- JACKSON, P., “The Dissolution of the Mongol Empire”, *Central Asiatic Journal*, Vol. 22/1978, s. 186-244.
- KAPANADZE, A.G., *Gruzinskaya Numizmatika*, Akademii Nauk SSSR, Moskva 1955.
- KAYA, Ç., “Moğol Tarihinde Temüğe Otçigin’e Dair Notlar”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, S. 37, 2022, s.299-312.
- KİM, H., “A Reappraisal of Güyük Khan”, *Mongols Turks and Others, Eurasian Nomads and the Sedentary World*, eds. R. Amitai and M. Biran, Brill Publishing, Leiden 2005, s.309-338.
- KİRPIÇNİKOV, A.N., “Aleksandr Nevskiy: Mejdu Zapadom i Vostokom”, *Voprosi İstorii*, Tom. 11–12/ 1996, s. 115-118.
- KUÇKİN, V.A., “K Biografii Aleksandra Nevskogo”, *Drevneyşie Gosudarstva na Territorii SSSR*, Akademii Nauk SSSR, Moskva 1986, s. 71-80.
- KUÇKİN, V.A., *Formirovanie Gosudarstvennoy Territorii Severo-Vostoçnoy Rusi v X-XIV vv.*, İzdatel’stvo Nauka, Moskva 1984.
- LANE, G., “Argun Aka: Mongol Bureaucrat”, *Iranian Studies*, Vol.32/4, 1999, s.459-482.
- LANE, G., *Early Mongol Rule in Thirteenth Century in Iran*, Routledge-Curzon Press, London 2003.
- NASONOV, A.N. *Mongoli i Rus’ İstoriya Tatarskoy Politiki na Rusi*, İzdatel’stvo Akademii Nauk, Moskva–Leningrad 1940.
- ÖZCAN, Altay Tayfun, *Moğol-Rus İlişkileri (1223–1341)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2022.
- POW, S. – Liao, J., “Subutai: Sorting Fact from Fiction Surrounding the Mongol Empire’s Greatest General (With Translations of Subutai’s Two Biographies in the Yuan Shi)”, *Journal of Chinese Military History*, Vol. 7/ 2018, s.37-76.
- SEYFEDDİN, M.A., “Moneti s Nadpis’yu Ulug Mangil Ulus-Bek”, *Numizmatika i Epigrafika*, T. IX, Moskva 1971, s.115-121.
- STAVİSKİY, V.İ., “İstoriya Mongalov Plano Karpini i Russkie Letopisi”, *Drevneyşie Gosudarstva na Territorii SSSR*, red. A.P. Novosel’tsev, İzdatel’stvo Akademii Nauk, Moskva 1991, s. 190-203.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.

TVOROGOV, O.V., *Drevnyaya Rus' Sobitiya i Lyudi*, İzdatel'stvo Nauka, Sanktpeterburg 2001.

VERNADSKY, G., *Moğollar ve Ruslar*, Çev. E.B. Özbilen, Selenge Yay., İstanbul 2007.

YILDIZ, S.N., *Mongol Rule in Thirteenth Century Seljuk Anatolia: The Politics of Conquest and History Writing 1243-1282*, Ph. D. Dissertation, The University of Chicago 2006.